

Бондаренко В. В.,
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРИЧИНИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. У статті проаналізовано основні чинники, що зумовлюють виникнення корупційних ризиків у кримінальному досудовому провадженні в Україні. На підставі опрацювання наукових підходів, положень Кримінального процесуального кодексу України, судової практики та емпіричних спостережень встановлено, що ці ризики мають багатофакторний характер і формуються у взаємодії нормативних, правозастосовних та фінансово-технічних чинників. Одним із ключових джерел їх виникнення визначено нормативно-правову невизначеність, зокрема нечіткість регламентації меж повноважень слідчих, прокурорів і слідчих суддів, відсутність автоматизованого розподілу кримінальних проваджень, прогалини у процедурах визначення підслідності, затримання без ухвали слідчого судді та застосування запобіжних заходів. Такі недоліки створюють умови для ухвалення суб'єктивних і непрозорих рішень без належного правового обґрунтування та посилюють дискреційний характер процесуальної діяльності.

Правозастосовні чинники охоплюють випадки вибіркового або упередженого застосування процесуальних норм, свідомого порушення встановлених процедур, зловживання повноваженнями з метою досягнення особистої вигоди чи захисту корпоративних інтересів, штучного формування доказів, а також неналежного виконання обов'язків через низький рівень професійної підготовки. До фінансово-технічних чинників віднесено недостатній рівень матеріального забезпечення слідчих і дізнавачів, надмірне службове навантаження, залежність органів досудового розслідування від фінансування з місцевих бюджетів, а також технічні обмеження цифровізації кримінального провадження й проблеми у сфері електронного декларування. Зроблено висновок, що корупційні ризики є проявом комплексної управлінсько-правової проблеми, усунення якої потребує одночасного вдосконалення законодавчого регулювання, підвищення професійної та етичної компетентності кадрів і запровадження ефективних механізмів незалежного контролю.

Ключові слова: провадження, розслідування, корупція, ризики, конфлікт, причини, прогалини, доброчесність, слідчий, прокурор, кадри.

Bondarenko V. V. Causes of corruption risks in criminal pre-trial proceedings

Abstract. The article analyzes the main factors that determine the emergence of corruption risks in criminal pre-trial proceedings in Ukraine. Based on the study of scholarly approaches, the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, judicial practice, and empirical observations, it is established that these risks have a multifactorial nature and are formed through the interaction of normative, law-enforcement, and financial-technical factors. One of the key sources of their emergence is identified as regulatory uncertainty, in particular the lack of clarity in defining the scope of powers of investigators, prosecutors, and investigative judges, the absence of an automated allocation of criminal cases, gaps in the procedures for determining jurisdiction, detention without a judge's order, and the application of preventive measures. Such deficiencies create conditions for making subjective and non-transparent decisions without proper legal justification and reinforce the discretionary nature of procedural activities.

Law-enforcement factors include instances of selective or biased application of procedural norms, deliberate violations of established procedures, abuse of powers to obtain personal gain or protect corporate interests, artificial fabrication of evidence, as well as inadequate performance of duties due to insufficient professional training. Financial-technical factors include the low level of material support for investigators and inquiry officers, excessive workload, the dependence of pre-trial investigation bodies on funding from local budgets, as well as technical limitations in the digitalization of criminal proceedings and problems in the field of electronic asset declaration. It is concluded that corruption risks are manifestations of a complex administrative and legal problem, the elimination of which requires simultaneous improvement of legislative regulation, enhancement of the professional and ethical competence of personnel, and the introduction of effective mechanisms of independent oversight.

Key words: proceedings; investigation; corruption; risks; conflict; causes; gaps; integrity; investigator; prosecutor; personnel.

Вступ. Корупційні ризики на стадії кримінального досудового провадження залишаються одним із критично важливих викликів для правової системи України. Незважаючи на формально закріплені принципи верховенства права та процесуальних гарантій, практика свідчить про широке поле для суб'єктивного впливу, зловживання владними повноваженнями та ухилення від кримінальної відповідальності. Особливу тривогу викликає відсутність чітких правових орієнтирів у кримінальному процесуальному законодавстві щодо меж повноважень ключових процесуальних осіб, а також слабкість механізмів контролю та реагування на зловживання. У поєднанні з негативною організаційною складовою правоохоронних структур, недостатньою доброчесністю кадрів і низькою мотивацією до служби, це створює умови для виникнення стійких корупційних практик, які порушують права громадян та підривають довіру до системи кримінальної юстиції загалом. Відсутність системного підходу до усунення цих причин обумовлює актуальність подальшого дослідження проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для проведення наукового аналізу стали праці вітчизняних науковців, зокрема С.С. Мірошніченко, О.Г. Шило, О.В. Капліної, Ю.В. Дмитрієв, М.А. Погорецького, Ю.О. Михайлова, О.В. Федосова та інших дослідників, які порушували окремі аспекти проблеми корупційних ризиків у кримінальному провадженні. У своїх працях вони аналізували нормативну базу, дискреційні повноваження процесуальних осіб, прогалини контролю та організаційні труднощі у діяльності слідчих підрозділів. Попри теоретичну цінність зазначених праць, аналіз сучасних публікацій, соціологічних опитувань працівників правоохоронних органів та матеріалів правозахисної практики засвідчує збереження низки нерозв'язаних проблем. Зокрема, актуальними залишаються питання неефективності внутрішнього контролю в органах досудового розслідування, непрозорості у прийнятті рішень на стадії реєстрації правопорушень та неналежного захисту викривачів корупції. Дослідники також наголошують на наявності персональної без-

карності та відсутності реального механізму взаємної підзвітності між слідством, прокуратурою і судами. Ці фактори вказують на необхідність подальших наукових розвідок, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства та впровадження дієвих механізмів зменшення корупційних ризиків у сфері досудового розслідування.

Мета статті – виявлення та систематизація основних чинників, що зумовлюють виникнення корупційних ризиків у кримінальному досудовому провадженні.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що останніми роками в Україні впроваджено низку заходів, спрямованих на подолання корупції, це явище все ще залишається серйозною проблемою, особливо у ключових сферах суспільного життя та державного управління. Як свідчать попередні дослідження, однією з найбільш чутливих до проявів корупції сфер є кримінальне досудове провадження. Цьому сприяє низка причин, як об'єктивних, так і суб'єктивних, пов'язаних з особливостями нормативного регулювання, організацією роботи правоохоронних органів, а також культурними та соціальними чинниками. Тому важливим завданням залишається поглиблений аналіз першопричин корупційних ризиків, що виникають у діяльності органів досудового розслідування, що своєю чергою стане основою для пошуку дієвих шляхів їх усунення.

Здійснюючи цей аналіз, необхідно врахувати наукові підходи, які вже були представлені в дослідженнях вітчизняних авторів. Їхні позиції умовно можна поділити на дві основні групи:

- нормативний підхід (Ю.В. Дмитрієв, О.Г. Шило, Н.В. Глинська, Л.М. Москвич, С.С. Мірошніченко), що пояснює корупційні ризики переважно вадами законодавчого регулювання та нечіткістю норм КПК України;
- правозастосовний підхід (Ю.О. Михайлова, О.В. Федосова), який зосереджується на проблемах організаційного характеру та зловживаннях дискреційними повноваженнями посадовців правоохоронних органів.

З огляду на зазначені вище підходи, доцільно здійснити детальніший аналіз пози-

цій цих авторів, виокремити їх сильні сторони й недоліки, що дозволить більш обґрунтовано перейти до формулювання власної комплексної класифікації причин корупційних ризиків у кримінальному досудовому провадженні.

Ю. В. Дмитрієв у своїх дослідженнях наголошує, що досліджуючи поняття корупційного ризику більшість науковців схильні зводити його до переліку факторів та причин, що породжують та стимулюють можливість державного службовця вступити у корупційні відносини, водночас залишаючи поза увагою сферу їх виникнення та наявність обов'язкової загрози настання негативних наслідків від їх проявлення; і пропонує корупційними ризиками вважати сукупність умов та факторів, що закладені у системі державного управління та які визначають можливість виникнення корупційної поведінки і створюють небезпеку настання негативних наслідків для життєвоважливих інтересів особистості, суспільства, держави [1, с. 126-131].

Також, у своїй праці Шило О. Г., Глинська Н. В. та Москвич Л. М. обґрунтовують, що вагомим чинником виникнення корупційних ризиків у кримінальному процесуальному провадженні виступає нормативно-правова невизначеність. Зокрема, йдеться про відсутність належно врегульованих механізмів формулювання, належного обґрунтування та подальшої перевірки процесуальних рішень, що створює додаткові можливості для зловживання дискреційними повноваженнями [2, с. 202-220].

У дослідженні Ю. О. Михайлової та О. В. Федосової увагу зосереджено на конкретних проявах корупційних ризиків у кримінальному провадженні, серед яких – неправомірна відмова в реєстрації кримінальних правопорушень, маніпулювання доказами та зловживання процесуальними повноваженнями. Автори пов'язують їхнє поширення з прогалинами у нормативно-правовому регулюванні, низьким рівнем професійної підготовки та відсутністю ефективних механізмів контролю і прозорості. Запропоновані ними заходи з мінімізації ризиків – удосконалення законодавства, запровадження більш жорстких етичних стандартів, оптимізація процедур та створення інституційних механізмів

контролю – у цілому корелюють із нашою позицією щодо необхідності комплексного підходу до класифікації та нейтралізації корупційних ризиків, однак потребують подальшого розширення з урахуванням структурного поділу ризиків за рівнями їх виникнення та сферами впливу [3, с. 127-128].

Отже, поділяючи загальну логіку наведених підходів, вважаємо їх такими, що роблять вагомий внесок у розкриття природи корупційних ризиків у кримінальному процесуальному провадженні. Водночас зазначимо, що ці напрацювання не повною мірою враховують комплексність проблеми, зокрема недостатньо висвітлюють питання структурної класифікації ризиків. Саме тому у подальшому викладі пропонуємо авторське бачення класифікації корупційних ризиків, яке поєднує нормативні, правозастосовні та фінансово-технічні чинники, що дозволяє більш системно визначати зони їх формування та впливу.

Корупція є надзвичайно складним і суперечливим явищем, а тому й причини її виникнення вирізняються багатогранністю. Їхнє дослідження та оцінювання ускладнюється тим, що кількість об'єктивних показників, придатних для характеристики цих причин, є обмеженою. Крім того, прояви корупції не можна зводити до впливу одного окремого чинника – вони є результатом взаємодії комплексу обставин, які часто важко чітко відокремити та оцінити за рівнем впливу [4].

Нормативні. До цієї групи належать ризики, що випливають із недосконалості або суперечливості кримінального процесуального законодавства та підзаконних актів, які регулюють діяльність органів досудового розслідування. Вони виникають ще на рівні тексту норми та закладених у ній процедурних механізмів, незалежно від того, хто її застосує.

Насамперед, одна із першопричин корупційних ризиків пов'язана з неправомірною відмовою у прийнятті заяви про кримінальне правопорушення (або про таке, що готується), або у визнанні особи потерпілим.

Попри те, що ч. 4 ст. 214 КПК України прямо забороняє відмову в прийнятті та реєстрації заяв чи повідомлень про вчинення

кримінального правопорушення, на практиці така відмова може мати місце, зокрема, через дискреційні повноваження слідчого або прокурора. Згідно з ч. 5 ст. 55 КПК України, у разі наявності достатніх і очевидних підстав вважати, що особі не було завдано шкоди, слідчий чи прокурор має право винести мотивовану постанову про відмову у визнанні її потерпілим [5]. Ця постанова може бути оскаржена до слідчого судді, однак її наявність створює потенціал для корупційного впливу.

На наш погляд існує кілька чинників, які можуть сприяти реалізації таких ризиків: а) конфлікт інтересів у посадової особи, яка розглядає заяву (наприклад, особа, яка фігурує в заяві як можливий правопорушник, може бути родичем чи знайомим слідчого, або у слідчого виникає зацікавленість у неправомірному збагаченні – вимаганні неправомірної вигоди за початок кримінального переслідування); б) вплив обліково-статистичної системи правоохоронних органів (коли провадження з самого початку виглядає як безперспективне щодо встановлення особи винного або доведення обставин справи, його реєстрація може сприйматися як «погіршення статистичних показників» ефективності роботи органу досудового розслідування, у зв'язку з чим, мотивація до відмови в реєстрації провадження чи у визнанні потерпілого може бути пов'язана з намаганням уникнути дисциплінарних стягнень); в) недоліки у правовому регулюванні (нечіткість процедури прийняття, реєстрації заяв про кримінальні правопорушення, а також недосконалість підзаконних актів, що регулюють ці процеси, створюють простір для маніпуляцій і прийняття упереджених або неправомірних рішень. Усі ці чинники формують сприятливий ґрунт для реалізації корупційних практик, які підривають права потерпілих та заявників на доступ до правосуддя, а також негативно впливають на довіру до правоохоронної системи в цілому.

Ще одна першопричина корупційних ризиків пов'язана із відсутністю автоматизованого розподілу кримінальних проваджень, що фактично відкриває шлях до «ручного керування» справами. На відміну від судової системи, де

механізм автоматичного розподілу уже давно запроваджений і нормативно закріплений як один із засобів забезпечення неупередженості під час здійснення правосуддя, у правоохоронних органах досі панує практика цілеспрямованого або вибіркового призначення слідчих на кримінальні провадження. З іншої сторони корупційний ризик, виникає у зв'язку із зловживанням відповідальним прокурором своїми повноваженнями визначеними ст. ст. 36, 218 КПК України під час визначення підслідності кримінальних правопорушень та призводить до порушення територіальної юрисдикції при визначенні органу досудового розслідування [5].

Водночас, порушення правил підслідності кримінальних правопорушень спричиняє негативні наслідки для кримінального провадження та суспільства в цілому, зокрема, докази зібрані під час проведення досудового розслідування визнаються судами недопустимими та призводять до уникнення кримінальної відповідальності правопорушником. Вказане підтверджується, зокрема вироком Лебединського районного суду Сумської області від 10 квітня 2020 року у справі № 581/38/16-к, у якому голову районної ради визнано невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, та виправдано на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК України у зв'язку з недоведеністю, що в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Однією з підстав для визнання особи невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення стало порушенням правил підслідності під час досудового розслідування та визнання судом неналежними та недопустимими ряду доказів, поданих прокурором [6].

Крім цього, процедура затримання особи без ухвали слідчого судді в контексті правової системи представляє собою комплексну проблематику, що обумовлює підвищені корупційні ризики. Основна загроза полягає у можливості використання цієї практики як засобу неправомірного впливу та зловживання повноваженнями, що суперечить принципам верховенства права та захисту прав і свобод людини. Нині, ст. 208 КПК України дозволяє уповноваженій службовій особі

затримувати особу без ухвали слідчого судді у конкретно визначених випадках, зокрема якщо цю особу застали безпосередньо під час вчинення злочину та за наявності достатніх підстав вважати, що особа щойно вчинила злочин [7, с. 293-299]. Так званий принцип «щойності» («безпосередності»). Однак, слід констатувати, що на практиці правоохоронці нерідко зловживають своїми повноваженнями визначеними у ст. 208 КПК України та фактично стимулюють розвиток корупційних механізмів, зокрема порушуючи принцип «щойності», що підриває основоположні принципи правосуддя, та сприяє порушенню законних прав та свобод осіб, які знаходяться під кримінальним переслідуванням [8].

Питання основних причин появи цих корупційних ризиків безпосередньо пов'язане із недосконалістю процесуального та матеріального законодавства, які включають неналежне регулювання процедур [9].

Умовно такі причини можна деталізувати, зокрема для процедури затримання у контексті ст. 208 КПК України та віднести у групу об'єктивних до яких належать відсутність або нечіткість визначення термінів у законодавстві, а саме: «обґрунтовані підстави» для затримання, «сукупність очевидних ознак», а також наявність широких повноважень правоохоронних органів для затримання особи без судового контролю, що дуже часто використовується останніми, щоб обійти принцип «щойності». Також можна виокремити суб'єктивні причини, які полягають у наявності можливості різного тлумачення положень вказаної статті, що дають широкий простір для їх власної інтерпретації, зокрема щодо моменту та часу затримання особи під час вчинення злочину або замаху на його вчинення тощо.

Як вже було неодноразово зазначено, вказані причини створюють передумови для корупційних дій з боку правоохоронних органів під час затримання особи без ухвали слідчого судді та становлять значну загрозу для ефективності та справедливості кримінального процесу [10, с. 325–335].

В процесі аналізу заходів забезпечення кримінального провадження неможливо не вказати про запобіжні заходи, як невід'ємний

елемент кримінального досудового провадження, які виконують важливу функцію забезпечення виконання підозрюваним або обвинуваченим процесуальних обов'язків. Їх основна мета – нейтралізація ризиків, пов'язаних з можливим ухиленням особи від правосуддя, впливом на потерпілих, свідків чи інших учасників провадження, а також запобігання повторному вчиненню кримінальних правопорушень на стадії досудового розслідування. Водночас, сьогодні застосування таких заходів супроводжується підвищеною вразливістю до корупційних ризиків, що зумовлено наявністю значного обсягу дискреційних повноважень у слідчих, прокурорів та суддів. Такий рівень розсуду у прийнятті рішень відкриває можливості для різного роду зловживань [11, с. 2133–2206].

Одним із типових проявів є використання запобіжних заходів як інструменту для досягнення неправомірної вигоди. Йдеться, зокрема, про умисне обрання надмірно м'якого або, навпаки, надмірно суворого заходу в обмін на неправомірну вигоду. У таких випадках рішення ґрунтуються не на законності, об'єктивності чи змагальності сторін, а на особистих чи корпоративних інтересах уповноважених осіб. Це не тільки порушує принципи верховенства права та справедливості, але й легітимізує корупційні практики в кримінальному судочинстві, провокуючи дискредитацію судової влади та формування в суспільстві уявлення про вседозволеність і безкарність. Така ситуація, у свою чергу, сприяє розмиванню авторитету правової системи, породжує правову невизначеність і знижує довіру громадян до державних інституцій. У зв'язку з цим, протидія корупційним ризикам при застосуванні запобіжних заходів повинна стати пріоритетом для всіх суб'єктів кримінального провадження. Йдеться про необхідність чіткого нормативного регулювання процедур, прозорості у прийнятті процесуальних рішень, запровадження ефективного нагляду та контролю за діяльністю слідчих, прокурорів і суддів, а також посилення дисциплінарної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Лише системний підхід до мінімізації корупційних ризиків здатен забезпечити реальну незалежність та відповідність

функціонування судової системи стандартам правової держави [12].

Правозастосовні. Ця група безпосередньо залежить від наявних нормативних вад, але відрізняються тим, що проявляються у площині суб'єктивного застосування норм кримінального процесу уповноваженими учасниками. Вони виникають унаслідок вибіркового, упередженого або відверто незаконного використання наданих процесуальних повноважень з метою досягнення особистої вигоди чи захисту корпоративних інтересів.

Прикладами таких ризиків, розглянутих крізь призму їх суб'єктивного характеру, є свідоме невиконання вимог ч. 4 ст. 214 КПК України шляхом відмови у реєстрації заяви про кримінальне правопорушення; умисне порушення правил підслідності (ст. 36, 218 КПК України) з метою передачі провадження «зручному» органу чи слідчому; зловживання правом на затримання без ухвали слідчого судді всупереч принципу «щойності» для тиску на особу або одержання неправомірної вигоди; вибіркоче застосування запобіжних заходів – від надмірно суворих до безпідставно м'яких – залежно від особистої чи корпоративної зацікавленості; селективне використання або штучне формування доказів для досягнення наперед визначеного процесуального результату.

Таким чином, нормативні ризики формують правове підґрунтя для виникнення правозастосовних зловживань, а останні, своєю чергою, реалізують закладений у дефективному регулюванні потенціал корупційних практик. Усунення нормативних прогалин безпосередньо впливає на зменшення правозастосовних ризиків, тоді як ігнорування цього взаємозв'язку зумовлює стійке відтворення корупційних схем у кримінальному досудовому провадженні.

На нашу думку, з метою більш обґрунтованого формування класифікації доцільним є виокремлення й розгляд таких додаткових груп причин корупційних ризиків.

Фінансово-технічні. Попри позитивні зрушення у сфері забезпечення діяльності правоохоронних органів України, проблема їхнього належного фінансування залишається актуальною і має системний характер. У реаль-

ній практиці відсутність достатніх фінансових ресурсів продовжує негативно впливати як на загальну ефективність роботи органів досудового розслідування, так і на якість виконання ними процесуальних обов'язків. Особливо гостро постає питання матеріального забезпечення працівників, зокрема слідчих та дізнавачів, які несуть підвищену правову відповідальність за прийняті рішення, але нерідко перебувають у неспівмірних умовах оплати праці. Низький рівень заробітної платні у поєднанні з надмірними службовими навантаженнями створює потужні передумови для виникнення корупційних практик. Працівники, які щоденно опрацьовують десятки проваджень, ухвалюють важливі рішення та піддаються психологічному тиску, нерідко опиняються у ситуації, коли можливість зловживання службовим становищем стає способом елементарного виживання або компенсації за недооцінені зусилля. Така ситуація повторює хибні підходи минулих років, коли реформи проводились без належного фінансового підкріплення, а «оптимізація» штату фактично призводила до збільшення навантаження на тих, хто залишився у системі. На сьогодні на одного слідчого може припадати від кількох десятків до кількох сотень кримінальних проваджень, що унеможлиблює належну перевірку доказів, оперативне прийняття процесуальних рішень та об'єктивне розслідування кримінальних правопорушень. У таких умовах підвищення заробітної плати слідчим і дізнавачам має розглядатися не як привілей, а як стратегічний інструмент, спрямований на зміцнення кадрової дисципліни, зниження рівня службових правопорушень і мотивацію до доброчесної професійної поведінки. Крім того, це один із факторів для залучення нових, фахово підготовлених кадрів до системи, яка нині відчуває серйозну нестачу кваліфікованих спеціалістів.

З іншого боку, матеріально-технічна залежність правоохоронних органів від органів місцевої влади створює передумови для виникнення неформальних взаємозв'язків, що мають потенційно корупційний характер. Зокрема, депутати місцевих рад та посадові особи виконавчих органів наділені повноваженнями щодо розподілу бюджетних коштів,

у тому числі в частині забезпечення потреб органів правопорядку – таких як надання службового житла, закупівля комп'ютерної, автомобільної техніки, проведення ремонтів адміністративних будівель тощо [13]. У такому контексті формуються взаємозалежні відносини між органами місцевого самоврядування та представниками правоохоронної системи, в яких матеріальна підтримка з боку місцевих бюджетів може «неофіційно» компенсуватися лояльністю чи бездіяльністю з боку керівництва правоохоронних органів. Така ситуація відкриває широкі можливості для неформального обміну преференціями: з одного боку додаткове фінансування, комфортні умови праці й заохочення для правоохоронців, з іншого толерування порушень з боку представників місцевої влади або не реєстрація кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінальних правопорушень посадовими особами навіть у разі наявності підстав. Відтак, втрачається незалежність та самостійність правоохоронних органів, що суперечить принципам верховенства права й створює асиметрію відповідальності. Для подолання цієї проблеми вкрай важливо впроваджувати прозорі механізми фінансування таких органів, із чітким розмежуванням впливу місцевої влади та забезпеченням належного державного контролю за використанням бюджетних коштів у сфері безпеки та правосуддя.

У контексті протидії корупційним ризикам важливо звернути увагу і на недоліки функціонування зовнішнього фінансового контролю, зокрема системи електронного декларування. Як свідчать результати опитування, проведеного серед представників правоохоронних органів (68 % респондентів), у практичній діяльності часто фіксуються технічні та процедурні проблеми, що істотно ускладнюють процес подання декларацій. Зокрема, йдеться про регулярні збої в роботі Єдиного державного реєстру декларацій – «зависання» системи, недоступність електронного ключа через заміну паспорта, незбереження внесених змін, а також неможливість своєчасного доступу до персонального кабінету. Крім технічних труднощів, значну складність становить сам інтерфейс та структура декларацій, яка є надмірно громіздкою і склад-

ною для сприйняття. Особи, уповноважені на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, часто змушені витратити значний час на опрацювання численних сторінок роз'яснень, щоб правильно заповнити поля декларації відповідно до чинного антикорупційного законодавства. Нерідко виникає потреба в додатковому юридичному консультуванні для тлумачення вимог щодо обсягу та змісту інформації, яку необхідно подати. Ці проблеми справедливо окреслені й у Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, де зазначено, що процедура подання декларацій є обтяжливою для значної частини суб'єктів через низьку поінформованість щодо нормативних вимог, часті технічні збої у функціонуванні реєстру, а також недосконалість законодавчої бази, що регулює декларування (проблема 2.4.2) [14].

У контексті технічних причин корупційних ризиків, необхідно вказати і про те, що недосконалість цифровізації кримінального провадження теж створює передумови для виникнення таких ризиків, особливо на стадії досудового розслідування, де високий рівень дискреції, як вже було вказано, поєднується з відсутністю ефективного контролю. Попри окремі позитивні зрушення, зокрема запровадження інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування, цифровізація досудових розслідувань залишається технічно обмеженою та не повністю інтегрованою в щоденну діяльність правоохоронців [15, с. 77-83]. Суттєвими проблемами, які уможливають корупційні зловживання, залишаються: відсутність єдиного автоматизованого обліку доказів, що створює передумови для їх приховування, або підміни, особливо в справах із високим корупційним ризиком; відсутність централізованої фіксації всіх процесуальних рішень (зокрема, повідомлень про підозру, клопотань, ухвал), що дозволяє окремим посадовим особам зловживати дискреційними повноваженнями або свідомо приховувати невігідні слідчі (розшукові) дії. Запровадження системи, яке вже розпочато, є безумовно позитивним кроком у напрямку ефективності, посилення прозорості та підзвітності в досудовому розслідуванні. Однак реалізація цієї системи наразі

стикається з численними викликами – як технічними, так і інституційними: неповне охоплення територіальних підрозділів, низький рівень цифрової грамотності кадрів, брак належного інструктажу тощо.

Отже, узагальнення наведених причин свідчить про те, що саме їх комплексна взаємодія зумовлює виникнення та інтенсивне поширення корупційних кримінальних правопорушень, а також інших пов'язаних із корупцією дій у кримінальному досудовому провадженні. Це, у свою чергу, вимагає впровадження системного, міждисциплінарного підходу до їхнього усунення, який би враховував специфіку механізмів їх формування та характер прояву на різних рівнях (макро-, мезо- та мікро-).

Висновки. Корупційні ризики у кримінальному досудовому провадженні мають системний характер і зумовлені поєднанням нормативної невизначеності меж повноважень

слідчого, прокурора та слідчого судді з дисбалансом владних можливостей і недостатньою дієвістю контрольних механізмів. Внутрішня організаційна культура правоохоронних органів, що ґрунтується на круговій поруці, корпоративній закритості та вибірковому виконанні обов'язків, у поєднанні з політичним впливом, кадровим формалізмом і низьким рівнем матеріального забезпечення, трансформує «людський фактор» у стійку структурну ваду системи досудового розслідування.

Зменшення цих ризиків вимагає одночасного оновлення КПК України, впровадження автоматизованих і прозорих процедур, посилення професійної та етичної компетентності слідчих і прокурорів та ефективного незалежного контролю за прийняттям ключових процесуальних рішень. Лише комплексна синергія нормативних і інституційних змін здатна суттєво знизити корупційну вразливість системи кримінального правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дмитрієв Ю. В. Корупційні ризики у системі державного управління: поняття та види. *Менеджер*. 2015. № 1. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2015_1_22 (дата звернення: 15.09.2025).
2. Шило О. Г., Глинська Н. В., Москвич Л. М. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. *Питання боротьби з корупційними правопорушеннями*. 2014. Випуск 27, С. 202–220. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7325/1/SHulo_Glunskaya_Moskvich_202_220.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
3. Михайлова Ю. О., Федосова О. В. Щодо проблеми корупційних ризиків у кримінальному провадженні в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*. 2017. № 477. С. 127–128. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/57.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків, 2009. 288 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print> (дата звернення: 15.09.2025).
6. Вирок Лебединського районного суду Сумської області від 10 квіт. 2020 р. у справі № 581/38/16-Єдиний державний реєстр судових рішень. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88732547> (дата звернення: 15.09.2025).
7. Мірошніченко С. С. Корупційні ризики у кримінальному провадженні. *Кримінальний процес та криміналістика. Юридична наука*. 2020. № 1 (103), С. 293–299. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/37/35> (дата звернення: 15.09.2025).
8. Strogan v. Ukraine : Judgment of 06 October 2016, Application no. 30198/11. *European Court of Human Rights, Fifth Section*. 2016. 24 p. Final 06 January 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166957> (дата звернення: 15.09.2025).
9. Затримання в кримінальному провадженні/ Захарко А. В., Бойко О. П., Гаркуша А. І., Литвинов А. М. Дніпро: ДДУВС, 2021. 152 с.
10. Шайтуро О. П., Хань О. О. Корупційні ризики, що виникають під час кримінального провадження. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 325–335.
11. Wright M. S., Baradaran Vaughman S., Robertson C. Inside the Black Box of Prosecutor Discretion. *UC Davis Law Review*. 2022. Vol. 55, Issue 4. Pp. 2133–2206. URL: https://lawreview.law.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk15026/files/media/documents/55-4_Wright_Vaughman_Robertson.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

12. Messick R. E., Jennett V., Hill G., Gramckow H., Albanese J. S., Schütte S. A. Corruption Risks in the Criminal Justice Chain and Tools for Assessment. *U4 Issue Paper 2015:6*. 2015. 62 p. URL: <https://www.u4.no/publications/corruption-risks-in-the-criminal-justice-chain-and-tools-for-assessment> (дата звернення: 15.09.2025).

13. Разом проти корупції; Антикорупційний Штаб. 100 корупційних схем в регіонах України : пос. Київ, 2020. 120 с. URL: <https://www.rpk.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/as-100-schemes-2-1.pdf> (дата звернення: 15.09.2025).

14. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення: 15.09.2025).

15. Банах С., Грубінко А., Онищук І. Переваги та недоліки впровадження системи електронного кримінального провадження в органах досудового слідства в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1, С. 77-83.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025